

RODOS VE ON İKİ ADA'DAKİ İTALYA İLE YUNAN YÖNETİMİNİN BASKI POLİTİKALARI

YILMAZ, Gülcan
TÜRKİYE/TURCIYA

ÖZET

İtalyanlar 1912 yılında Rodos ve Oniki Ada'yı Osmanlılardan alınca, hemen adaların yönetimini de değiştirdiler. İtalyan yönetiminde Türkler Anadolu'ya göç ettiler. Rodos ve Oniki Ada II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar İtalya yönetiminde kaldı. Adalarda resmî dil ve eğitim dili İtalyanca olarak zorunlu hale getirildi. Basın ve konuşma özgürlüğü kısıtlandı. Rodos Adası'nda askeri amaçlı birçok kamulaştırma çalışmaları olmuştur. Bu yüzden birçok aile arazilerini kaybetmiştir.

İtalyanlar adalardaki Türk ve Rumlara II. Dünya Savaşı öncesinde baskılarını daha da arttırdılar. İtalya Rodos ve Oniki Ada'da "uyumlaştırma politikası" uygulamıştır.

Yunanistan 1945'ten sonra adaların yönetiminde söz sahibi olmak için elinden gelen çabayı gösteriyordu. 1947'de Paris Barış Antlaşması'yla Rodos ve Oniki Ada Yunanistan'a bırakıldı. Bu tarihten sonra bu adalardaki Türklere karşı Yunanistan iki etkin politikasını yürütmüştür.

Anahtar Kelimeler: Rodos, Oniki Ada, İtalya, Yunanistan.

ABSTRACT

Supression Policy of Italian and Greek Management over Rodos and Dodecanese Island

When Italy occupied Rhodes and Dodecanese in 1912, they changed managements of islands. During this Italian management, Turkish people migrated to Anatolia. As the end of the World War II, Rhodes and Dodecanese were controlled by Italian. Official language and education language were compulsory as Italian language. The liberty of press and conversation were restricted. The studies of nationalization aimed military were applied in Rhodes. Therefore, a lot of family lost their lands.

Before the World War II, Italian management increased press against Greek and Turkish people. Italy applied assimilation politics in Rhodes and Dodecanese. After 1945, Greece started diplomatic efforts to be influence on the managements of islands. In 1947, Rhodes and Dodecanese were given to Greece by Paris Peace Pact. After the date, Greece applied two active politics against Turkish people.

Key Words: Rhodes, Dodecanese, Italy, Greece.

Trablusgarp Savaşı'ndan umduğunu bulamayan İtalyan Hükûmeti ablukayla görevli donanmasının ağır masrafları karşısında, savaşı daha fazla uzatmamak için büyük devletlerin aracılığıyla, Osmanlı Hükûmeti'ni Trablusgarb'ı İtalyanlara terk etmeye zorladı. Bunun üzerine İtalya Oniki Ada'nın işgalini kararlaştırdı. İtalyanlar Rodos ve Oniki Ada'yı kısa sürede işgal etti. Bu işgalle Rodos ve Oniki Ada'da hâkimiyet kuran İtalya, bu savaşın sonunda imzalanan Uşi Antlaşması'nda (18 Ekim 1912) Türkiye'ye bu adaları geri vermeyi kabul etmişti. Fakat geri verme için Türk askerinin Trablus'tan tamamen çekilmesini şart koşmuştu. Bu şart ise oldukça muğlak bir ifadeydi. Yani İtalya, tahliye şartlarının yerine getirilmediği gerekçesiyle işgali uzatma hakkına sahipti. Sonuçta yerli halkın sürdürdüğü mukavemete dayanarak İtalya, antlaşmaya rağmen Rodos ve Oniki Ada'yı geri vermedi. Adaların Yunanlılar tarafından işgal edilmesi muhtemel olduğundan, Rodos ve Oniki Ada İtalya'nın elinde savaşın sonuna kadar emanet olarak kalacaktı. Antlaşmanın hükümleri Balkan Savaşı çıktığı gerekçesiyle İtalyanlar tarafından yerine getirilmeyecektir. Ayrıca İtalya işgali sürdürmek için elinden geleni yapacaktı.

İtalyanlar 1912 yılında Oniki Ada'yı Osmanlılardan alır almaz, hemen adaların yönetiminde değişikliğe gitmişler ve adalardaki Türk yönetimini ilga etmişlerdir. İtalyan işgal kuvvetleri komutanlarından olan Amiral Presbitero, işgal edilen adalarda vapurlara İtalyan bayrağı çekileceğini, yabancı yerlerle, yani adalar dışındaki haberleşmelerde İtalyan posta pullarının, işgal edilen adalar arasındaki haberleşmede ise, posta pulu yerine ada halkının mührünün kullanılacağını, Osmanlı Devleti'nden ithal edilecek eşyanın % 11 gümrük vergisine tabi olacağını, buna karşılık Yunanistan'dan ithal edilecek malların gümrük vergisine tabi olmayacağını söylemiştir.

İtalyanlar adaları alır almaz bir nüfus sayımı yapmışlardır. Buna göre Rodos adasında 28.344 kişi yaşıyordu. Bu nüfusun 17.246'sı Ortodoks Rum, 6.490'ı Müslüman Türk, 4.290'ı Yahudi, 318'i Katolik'ti. (Turan, 1965: 82). 1920 yılında ise 16.090'ı Rodos ve İstanköy olmak üzere bütün adalarda 17.000'nin üstünde Türk nüfusu yaşadığı tahmin edilmektedir. (Orhonlu, 1988: 63).

1922 yılında yapılan nüfus sayımında İstanköy'de toplam Türk nüfusu 4.700 kişiydi. Bu nüfusun 3.717'si şehir merkezinde 945'i köylerdeydi. Yani %80'i şehirde yaşıyordu. Köylerde ise, Germe köyünde 771, Pili'de 126, Kefalos'ta 36, Antimahia'da 8 Türk bulunuyordu. 1931 yılında ise Türk nüfusu İstanköy'de 2.715 kişiye düşmüştü. (Orhonlu, 1964: 32).

1923 Lozan görüşmeleri sırasında Yunan tarafının kendi kayıtlarına istinaden verdiği bilgilere göre Rodos'ta 4.854 Türk, 2.445 Yahudi ve 37.777 Rum yaşamaktaydı. İtalyanlar tarafından yapılan 1936 sayım verilerine göre ise, toplam nüfus 61.886 olarak ilan edilmiştir. Bu nüfusun % 70'lik bir artışla Türkler 8.272 rakamına ulaşırken, Yahudiler 4.881 nüfus oranına sahip olmuş, çoğunluğu İtalyan

olan Katolik sayısı 5.780'e çıkmıştı. Geriye kalan nüfusu Rumlar oluşturmaktaydı. (Örenç, 2001: 231). 1936 yılında adalarda 16.000 Türk yaşıyordu. (Orhonlu, 1988: 63). Fakat bu rakamın az olduğu düşünülmektedir. Çünkü bu yıllarda Türk nüfusunun hiç olmazsa 20.000'in üstünde olması gerektiği normal nüfus artış temposu hesaplanarak bulunabilir. II. Dünya Savaşı sırasında Oniki Ada'da meydana gelen olaylar buradan bazı Türklerin Anayurda göç etmelerine sebep olmuştur. İşte bu siyaset sonucunda, İtalyan yönetiminin son zamanlarında yalnız Rodos Adası'nda 11.000 olarak tahmin edilen Türk nüfusu 3.400'e düşmüştür. (Orhonlu, 1964: 32).

Kurtuluş Savaşı'nın sonunda Türkiye Lozan'da adalar konusunda arzu ettiği sonucu elde edememişti. Lozan Barış Antlaşması'nda adalarla ilgili olan 15. madde de "Türkiye adalar üzerindeki bütün haklarından ve dayanaklarından İtalya yararına vazgeçer." şeklindedir. Böylelikle İtalya, Lozan Barış Antlaşması ile Oniki Ada'yı "İtalyan Ege Adaları" (le Isole Italiane dell' Egeo) adıyla bir idari birlik hâlinde resmen topraklarına katmıştı. 1924 yılında Oniki Ada halkına İtalyan kanunlarının uygulanacağını ilan edilmesi üzerine, İtalyan idaresine karşı isyan ettikleri ve İtalyanların İstanköy Adası'na asker çıkardıklarına dair bilgiler de yer almaktadır. (BCA, [030.10.101.653.50] 89B.50). 1925 yılında şartlar daha da ağırlaştırılarak Oniki Ada'da oturanlara İtalyan vatandaşlığına geçme mecburiyeti getirildi. (BCA, [030.10.238.605.23] 424.386). Bütün bu baskılar sonucunda da Oniki Ada'dan göçler başladı. Rodos ve İstanköy'de bulunan Türklerin mallarını terk ederek Anadolu'ya geldiler. (BCA, (030.10.237.602.2) 424.252; [030.10.237.604.20] 424.345; [030.10.238.605.12] 424.375). İtalyan yönetiminde göçler sonucu Oniki Ada halkı % 15 civarında azaldı. İtalya'nın Oniki Ada'daki Rumlara karşı kötü muamelelerde bulunduğu, buna karşı Rumların da İtalya aleyhine birtakım gösteriler yaptıklarını görüyoruz. (**Cumhuriyet**, 29 Mart 1929; **Milliyet**, 31 Mart 1929; **İkdam**, 31 Mart 1929). ABD'de yayımlanan Balkanlarla ilgili bir kitapta, 1926 yıllarında Oniki Ada'nın nüfusu 100.000 dolayında gösterilmekte ve bu nüfusun 1/10'unun Türk olduğu belirtilmektedir. Oniki Ada, II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar İtalyanlarda kaldı. Oniki Ada'da resmî dil ve eğitim dili İtalyanca oldu. Basın ve konuşma özgürlüğü kısıtlandı.

Oniki Ada'da çıkan basının durumuna baktığımızda, 1926 yılından itibaren Rodos'ta çıkan Türkçe bir gazete olan **Selam** gazetesini görürüz. **Selam** gazetesi Cuma günleri Arap harfleri ile çıkan siyasi, edebî ve ticari bir gazetedir. (Tevfik, 1932: 3) Türkçe çıkan bu gazetelerin yanı sıra Rodos'ta İtalyanca ve Rumca çıkan gazetelerde vardır. İtalyanca çıkan **Messagero Di Rodi**, 1915 yılında çıkmaya başlamış, gündelik ve siyasi bir gazetedir. **Nea Rodos**, Rumca çıkan gazetelerden biri olup 1907 yılında Salı ve Cuma günleri çıkan siyasi bir gazetedir. Rodiyaki ise Pazartesi ve Perşembe günleri çıkan siyasi bir gazete olup, 1916 yılında çıkmaya başlamıştır. Rodos Adası'nda çıkan bu gazetelerden başka hariçte bulunan Oniki Adalıların gazetesi olan 1926 yılından itibaren Mısır'da çıkmaya başlayan ve İtalya Hükûmeti'ne muhalif olan **Dodekanison (Le Dodecanese)** adında bir gazete de

bulunmaktadır. Bu gazete de haftalık olup, Rumca ve Fransızca yayınlanmaktadır. (Tevfik, 1932: 6-8)

Ayrıca 1929 yılında İtalya Kral ve Kraliçesinin Oniki Ada'ya bir ziyaret yaptıklarını görmekteyiz. (BCA, [030.10.236.597.4] 424.144) Bu ziyaret İtalyan işgalinin bir teyidi olarak telakki edilmektedir. (Cumhuriyet, 18 Mayıs 1923). Bu seyahat ve İtalya gazetelerinin neşriyatı Yunanistan'da elem verici bir tesir uyandırmıştır. Atina'da neşrolunan Venizelos taraftarı **Etnos** gazetesi diyor ki: "İtalya Kralı'nın bu ziyareti yalnız Oniki Ada ahalisini değil, fakat bütün Yunanlıların milli hissiyatını rencide edecek lüzumsuz bir tezahürdür." (İkdam, 20 Mayıs 1929). 1929 Haziranında İngiliz Kralı'nın da tebdilihava için Rodos'a gelerek bir ay kalacağı ve 24 Haziran'da da İtalya başvekilinin bir İtalya filosu ile kralı selamlamak üzere adaya geleceği telgrafla bildirilmiştir. (BCA, [030.10. 234.576.25] 422.27).

Aynı yılda İtalya Hükûmeti'nin işgalinde bulunan Ispora Adalarının (Oniki Ada'nın) eski isimlerini değiştirerek, bu adalara bundan sonra "İtalya'nın Akdeniz Adaları" unvanını vermiştir. (İkdam, 2 Teşrinievvel 1929). 1934 yılında Rodos Konsolosluğu'ndan verilen bilgiye göre; adalardaki İtalyan Askerî Kumandanlığı'nın ismi değiştirilmiştir. Buna göre, "Ege İtalyan Adaları Askerî Garnizonları Kumandanlığı" unvanını taşıyan Rodos'taki Kara Kuvvetleri Kumandanlığı'nın resmî unvanı, İtalya Harbiye Nezareti'nin emri ile değiştirilmiş ve "Ege Askerî Kumandanlığı" şeklini almıştır. Kumandanlığın unvanındaki "Ege İtalyan Adaları" kaydının kaldırılarak bütün "Ege"yi kapsayacak şekilde bir unvan verilmesi dikkat çekicidir. (BCA, [030.10.288.605.14] 424.377).

1931 yılında Rodos Adası'ndaki Kirmasti köyündeki verimli ovanın havaalanı inşası için kamulaştırılması söz konusu olmuştur. İtalyan Hava Kuvvetleri Bakanı Balbo bu ovayı havaalanı inşası için teklif etmiştir. Halk bu konuda tepkilerini dile getirmeye çalışsa da, halka uygulanan baskı yoğun olduğundan bu duruma engel olamadılar. 3600 dönümlük bu toprak için ödenen tazminatlar komik olarak değerlendirilmektedir. Toprağa ve bu toprak üzerindeki zeytin ağaçlarının değeri çok düşük olarak hesaplanmıştır. İtalyanların bu arazilere düşük değer vermelerindeki en önemli etken ise, bu arazilerin o zamana kadar tutulan arazi kayıt defterlerinde bulunmaması ve bundan dolayı da kamu arazisi olarak nitelendirilmeleri de olmuştur. (Çalahuris, 2000: 22) Rodos Adası'nda İtalyan hâkimiyeti döneminde ve ilk Alman hâkimiyeti yıllarında kamulaştırmalar için ödenen bedel 9.110.141,47 lirettir. Bu kamulaştırmaların birçoğu askerî amaçlar için yapılmıştır. İtalyanlar kamulaştırmaları rahat yapabilmek için bir takım kanunlar çıkarmışlardır. İlk adımı 4 Nisan 1927 yılında çıkarmış olduğu 19 numaralı kanunla atmış ve bu kanunla tüm adayı ormanlık olarak nitelendirmiştir. Daha sonra da arazi kayıt defterinin tutulmaya başlanmasıyla birçok arazinin tarım dışı veya terkedilmiş olarak nitelenmesini sağlamıştır. Hatta bazı evleri de kamulaştırmıştır. Bu yüzden birçok aile ev ve arazilerini kaybetmiş ve gurbete gitmek durumunda kalmıştır. Yapılan

kamulaştırma çalışmaları neticesinde özellikle Rodos Adası'nda ayrıca İstanköy ve Leros Adası'nda inşaat çalışmaları yoğun bir şekilde olduğundan adeta bu adalar birer şantiye görünümündedir. Kentlerde İtalyan mimarisinin ağırlıklı olduğunu ve İtalyanlaştırma çalışmalarının işaretlerinin çok açık bir şekilde yürütüldüğünü görmek mümkündür. (Çalahuris, 2000: 56-57).

İtalya, çok yoğun bir şekilde yürüttüğü kamulaştırma çalışmaları sırasında Mısır Hükûmeti ile karşı karşıya gelmiştir. Eski Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'ya ait Rodos'ta bulunan arazi ve malikânenin kamulaştırılması sırasında Mısır Hükûmeti tazminat veya arazi ile malikânenin iadesini talep etmiştir. (BCA, [030.10.267.800.5] 439.92). Bu kamulaştırma 13 Mayıs 1937'de yapılmıştır. Bu arazilere 212.000 lîret bedel belirlenmiş, Oniki Ada'daki İtalyan idaresi İtalyan bankasına 247.940 lîret yatırmış, ancak hiç kimse bu parayı tahsil edememiştir. Tahsil edilmemiş olmasının nedeni, İtalya-Habeşistan Savaşı ve İtalya'nın ekonomik olarak ambargoya tabi tutulmasıdır. Ayrıca II. Dünya Savaşı Mısır Hükûmeti'ne bu arazi üzerindeki mülkiyet hakkının talebinin devamını kesintiye uğramasına sebep olmuştur. Bu durum Oniki Ada'nın Yunan hâkimiyetine geçtikten sonra da devam etmiştir. (Çalahuris, 2000: 78-79).

1932 yılında da İtalya Hariciye Nazırı Grandi de Rodos'u ziyaret etmişti. Bu ziyareti sırasında, Hükûmet tarafından muhacir iskânı için istimlak edilen Kalamine köyü için on milyon lîretlik faiziyle para alınmış, ayrıca bu köye İtalya'dan gelen 50 aile iskân edilmiş olmasından dolayı bu köye de uğramıştır. (BCA, [030.10.237.599.16] 424.196).

1932 yılında kaçakçılarla yapılan çarpışmadan dolayı Rodos Hastanesi'nde tedavi edilmekte iken vefat eden Kaş kazasına bağlı Kalkan idaresi piyade muhafaza memuru Fazıl efendinin; tedavi ve ameliyat masrafı olarak talep edilen 1.000 lîretle, defin masrafları için sarf edilen 174,20 frangın karşılanması için İcra Vekilleri heyetince karar alınmıştır. (BCA, [030.18.01.02.31.65.18] Kararname).

1933 yılında İtalya Hükûmeti, Oniki Ada halkının hukuk ve vergiler konusunda İtalyan vatandaşları ile denk kabul edilmemesi yolunda bir karar almışlardı. Bunun üzerine Atina ve Pire'deki "Oniki Ada Gençlik Cemiyeti", İtalya aleyhine bir miting düzenlemişlerdi. (BCA, [030.10.237.601.29] 424.246).

1937 yılında adaların idarecisi olarak görevlendirilen Deveki'nin Oniki Ada'da turizm politikasına büyük önem verdiğini görmekteyiz. Bu bölgenin turizm açısından gelişmesinin aynı zamanda İtalya'nın Yakın Doğu'da etki alanının artmasıyla paralel olduğu düşünülmektedir. Öncelikle Rodos'un daha sonra da İstanköy'ün bu açıdan kalkınması için bütçeden büyük pay ayrılmış ve bu ayrılan payla oteller, turizm tesisleri inşa edilmiştir. Bu dönemde sadece Mısır'dan bazı turistler adalara gelmiştir. Fakat yürütülen turizm politikasının amacı, adalara sadece İtalyan vatandaşlarının değil, aynı zamanda Batı Avrupa'dan gelecek turistlere de ulaşmaktır.

Yine bu dönemde birçok binanın restore çalışmaları olmuştur. Aynı günlerde yerel gazetelerde yayınlanan bir ilana göre adalarda ikamet eden insanların turizme açılmasını istedikleri evlerin bazı odalarını veya evlerini kayıt ettirme konusunda teşvik edici çalışmalar yapılmıştır. Böylelikle Rodos Adası'nda mümkün olduğu kadar çok yatak sağlanmaya çalışılmıştır. (Çalahuris, 2000: 21). Ancak bu adaları özellikle Rodos Adası'nı bir turizm merkezi yapmak isteyen, İtalyan Hükûmeti imar faaliyeti sırasında bazı Türk eserlerinin ortadan kalkmasına sebep olmuşlardı. Şehir içinde birçok önemli kişinin mezarını bulunduran mezarlıklar ortadan kaldırılmış, yerlerine bahçe, kışla gibi çeşitli inşaat yapılmıştır. Ancak Murat Reis kabristanı ile bazı mezarlar, onarılarak bundan hariç tutulmuş, hatta adanın turistik özelliklerinin bir eser olarak korunmasına İtalyan idaresi tarafından dikkat edilmişti. (Orhonlu, 1964: 32).

İtalyanlar, adalardaki Türk ve Rumlara II. Dünya Savaşı öncesinde baskılarını daha da arttırmaya başladılar. Aslında İtalya Oniki Ada'da "uyumlaştırma politikası" izlemekteydi. (Çalahuris, 2000: 24). Bu politika İtalyan politikalarına yerel halkı adapte etme çalışmasıdır. Uyumlaştırma politikası gereği, öğrenimin İtalyanca olması hükmünü getirdiler. Rum okullarına Rumca bilmeyen Türk öğretmenler, Türk okullarına da Türkçe bilmeyen Rum öğretmenler tayin ettiler. Türk okullarında günde sadece 1 saat Türkçe din derslerine izin veriliyordu. Türkleri ve Rumları İtalyanlaştırma gayretleri vardı. Türk çocukları İtalyan misyonerleri ile beraber Katolik ayinleri yapmaya zorunlu tutulmuşlardı. Bu durumda Türkler çocuklarını eğitim için Türkiye'ye göndermeye başladılar. Fakat İtalya bundan hoşlanmamışlardır. (BCA, [030.10.237.604.23] 424.348). Aynı şekilde Rumlara da din konusunda baskıcı bir tutum izliyorlardı. Hatta yanlarında bir İtalyan olduğu zaman Rumlar kendi dillerinde konuşmaktan bile korkmaktadırlar. (Çalahuris, 2000: 19). Rumlar bu konudaki baskıcı eğilimlere karşı gösteriler dışında, protesto mahiyetinde Washington'daki Rum Ortodoks cemaati tarafından geri istedikleri özgürlüklerini bir bildiriyle yayınlamışlardır. (BCA, [030.10.235.606.6] 424.405). Bu tür mücadelelerin sonuçsuz kaldığını söylemek mümkün değildir. Çünkü böylelikle Yunanistan Oniki Ada üzerindeki tasarruf hakkını kaybetmemiş ve her çabayla da Oniki Ada sorununu kamuoyuna sunmaya çalışmıştır. İtalya Oniki Ada halkına bir nevi işgal edilmiş halk gibi davranmakta Yunanistan'da bu siyasi durumdan yararlanarak özellikle Akdeniz'in o dönemdeki politikasını ve Akdeniz'i göz önünde bulundurursak, genel anlamda uluslararası kamuoyuna İtalya-Habeşistan savaşından dolayı İngiltere'nin ilgisini çekmeye çalışmaktadır. Yunan politikasının en önemli kozlarından birisi de Oniki Ada'nın İtalya tarafından silahlandırılmasıdır. Bu olayın sadece kendisi için değil, İngiltere için de büyük bir tehdit oluşturmakta olduğunu ve İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki tüm menfaatlerinin sarsılmasının söz konusu olabileceğini gündeme getirmekle kendi yararlarını düşünmektedir. Böylelikle Yunanistan Oniki Ada sorununun yeniden ele alınması için önemli bir sebep oluşturmaktadır.

İtalya Oniki Ada halkına baskı uygularken, Oniki Adalı olup Mısır'da yaşayan kişilere de büyük tepki göstermiştir. Bunların başında merkezi, İskenderiye'de bulunan Oniki Adalılar Derneği'dir. Çünkü bu derneğin söylemlerinin arkasında Yunanistan'ın bulunduğunu İtalyanlar bilmektedirler. Bu dernek aslında Yunan Hükûmeti'nin bir nevi sözcüsü durumundadır. (Çalahuris, 2000: 24-25).

Daha çok Rodos ve İstanköy'de ikamet eden Yahudi toplumu Oniki Ada nüfusunun çok az bir kısmını oluşturmuş olmasına rağmen özellikle ticarete çok önemli bir konumdadırlar. Yahudiler bankacılık sisteminin önemli bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Oniki Ada'nın İtalyanlaştırılması için alınan önlemlere Yahudiler herhangi bir tepki vermemişlerdir. Çünkü bu önlemler kendilerine karşı değildir. İtalyanların uyguladıkları eğitim sistemini kolaylıkla kabul etmişler ve okullarında İtalyancanın okutulmasına ses çıkarmamışlardır. (Çalahuris, 2000: 58).

1937 yılında belediyelerin idaresi ile ilgili düzenlemeler yapılmış ve yeni bir kanunla belediye bütçelerinin daha sıkı denetlenmesi hedeflenmiştir. Böylelikle yerel idaredeki özgürlük ortadan kalkmıştır. (Çalahuris, 2000: 19).

İtalya faşist yönetimi Oniki Ada'da adalara yoğun bir İtalyan kitlesi yerleştirdi. Her yıl 300.000 civarında İtalyan ziraatçısı adalara getirilmek istendi. Ancak Rodos'a gelen 20-30 kadar aile bir yıl dolmadan İtalya'ya geri döndüler. (**Cumhuriyet**, 29 Mart 1929; **Milliyet**, 31 Mart 1929; **İkdam**, 31 Mart 1929). İtalya bu çabalardan sonra Oniki Ada'da tarımın gelişmesi için 3 Aralık 1937'de Zirai Kalkınma Örgütü'nü kurmuştur. Bu örgütün amacı tarımın geliştirilmesini sağlamak, tarımla uğraşan insanları zenginleştirmek ve çeşitli gübre, tohum, hayvan yiyeceği, zirai makine gibi şeyleri satmaktır. Ayrıca üretimin satın alınması, toplanması, satışı gibi konularla ilgilenmekti. Zirai kalkınma örgütü Rodos Adası'nda bir vadide bir çiftlik kurarak ve çiftlikte zeytin ağacının yanı sıra Amerika tarafından aşılanmış asma ve başka meyve ağaçları yetiştirmeye başlamıştır. (Çalahuris, 2000: 26).

Çiftliğin kuruluş amacı ilk yıllarında netlik kazanmıştır. Amaç yerel zirai nüfusun baskı altında tutulmasını sağlamaktır. Oniki Ada'daki çiftçiler özgürce ürünlerini piyasaya sunmadığından veya bölgeye İtalya'dan yerleştirilmiş olan İtalyan nüfusla yani, modern tarım yöntemleriyle rekabet edemediğinden çiftçiler aldıkları kredileri kendi arazilerine yatırım olarak harcayamamışlardır. Böylelikle çiftçi sürekli olarak borçlanmış ve bu borçları geri ödeyememiştir.

Oniki Ada'daki İtalyan yönetimi Zirai Kalkınma Örgütü aracılığıyla adalardaki tarımsal nüfusu yok edebilmek için yağ üreticilerine de baskı uygulamıştır. Çiftçilerin ürettiği zeytinyağı piyasaya sunmalarına izin vermemekte ayrıca da bu ürünün ithalini yasaklamıştır. Çünkü zeytinyağının ihraç hakkını sadece iki İtalyan şirketi elinde bulundurmaktaydı. Ayrıca çiftçilere uygulanan bu baskı politikasının daha da etkili olması için İtalyan yönetimi başka İtalyan şirketlerinin mısır yağı ithalini serbest bırakarak (mısır yağının zeytinyağına göre daha ucuz olması buna

önemli bir etkindir) çiftçileri ürünlerini satamaz duruma getirmiştir. (Çalahuris, 2000: 26-27).

İtalyanlar 1938 yılında Rodos tarihi ile ilgili bir dernek kurmuştur. Bu derneğin amacı Rodos medeniyeti hakkındaki araştırmaları özendirmek, Rodos dışında diğer adalarla ilgili çalışmak ve özellikle de antik ve çağdaş tarihi ile ilgili çalışmaları teşvik etmektir. Rodos Adası'nın edebiyatı, kültürü, gelenekleri ve özellikle adadaki Roma medeniyetini ortaya çıkarmak ve adanın diğer bölgelerle ilgili Akdeniz'de üstlenmiş olduğu rolü vurgulamak ve İtalyan kültürünü doğuda yaymakta derneğin hedefleri arasındaydı. Kurulan bu dernek Oniki Ada'nın İtalyan medeniyetinin bir devamı olduğunu ortaya koymaya çalışıyordu. (Çalahuris, 2000: 173).

II. Dünya Savaşı'nın ayak sesleri hissedilmeye başlandığında, İtalya, Oniki Ada'da askerî yığılmalara önem vermiş, yayılmacı politikası hedefi içinde bu adaların gerektiğinde Anadolu'ya bir sıçrama tahtası olabileceğini düşünmüştü. Savaş öncesinde, 1930'lu yılların ikinci yarısında, Mussolini'nin verdiği demeçler İtalya'nın gözünün Akdeniz'de güçlü bir konuma gelmek isteyen bir devlet olmak istediğini ortaya koyuyordu. Açıkçası, Türkiye'nin savaş öncesinde ve savaş sırasında endişe duyduğu tek devlet İtalya idi. Bu yüzden de savaş sırasındaki dış politikasını İtalya endişesine göre çizmiştir. Doğal olarak Türkiye, Müttefik Devletlerine yakın bir politika izlemeye çalışmış, fakat tarafsızlığını da koruyarak savaşın yaratacağı enkazın içine de girmemeye özen göstermiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası, yani 1947 yılının şartları Türkiye açısından pek de parlak bir dönem olmadı. O yıllarda Türkiye'nin dış politikasında Sovyet tehdidi önemli bir yer tutarken, iç politikada da çok partili yaşama geçilmiştir. Türkiye'nin iç ve dış politikasında yaşanan bu hareketlilik sırasında, 1947 Paris Antlaşması ile Oniki Ada Yunanistan'a bırakıldı. Zaten Yunanistan, savaş boyunca Oniki Ada'nın kendisine verilmesi konusundaki söylemleri her fırsatta dile getirmiş, hatta Türkiye ile ilişkilerinin bu konu yüzünden bozulmayacağını da vurgulamıştı. Yunanistan, Oniki Ada'nın kendisine bırakılmasını, savaş boyunca çektiklerinin bir getirisi olarak düşünmüştür. Ayrıca, adalardaki Rum halkının da bunu istediğini, dünya kamuoyuna her fırsatta dile getirmiştir. Oniki Ada, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında iken, adalarda hiçbir zaman Türk nüfus çoğunluğu olmamıştır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nde iskân politikasına gerekli önemin verilmemesinden kaynaklanır. Adalarda çoğunluk, Rum nüfusundan oluşmuş, bu yüzden de adalardaki Rumlar, Yunanistan'la birleşme emelinde olduklarını her fırsatta dile getirmişlerdir. Türkiye'nin temsil edilmediği bu görüşmelerde İngiltere'nin önerisiyle adaların Yunanistan'a verilmesini kabul ettiler. (Uçarol, 1985: 589 vd.). 10 Şubat 1947'de imzalanan Paris Barış Antlaşması'nın maddeleri şu şekildedir:

“Kısım V: Yunanistan (Hususi Şartlar) kısmının metni:

Madde 14

1. İtalya isimleri müteakiben zikredilen Oniki Ada'nın tam hükümrânlığını Yunanistan'a vermiştir: Stampalia, Rodos, Kharki, Scarpanto, Casos, Piskopis, Nisyros, Kalymnos, Leros, Patmos, Lipsos, Simi, Meis ve bağlı küçük adacıklar.

2. Bu adalar gayri askeri olacak ve öyle kalacaklardır.

3. Bu adaların Yunanistan'a teslimine ait formaliteler ve teknik şartlar İngiltere ve Yunanistan arasında yapılacak bir antlaşma ile tespit edilecek ve yabancı kıtaların çekilmesine en geç işbu antlaşmanın yürürlüğe girmesinden 90 gün sonra tamamlanması için bu antlaşmalar yapılacaktır. (Harp Akademileri Komutanlığı, 1995: EK-G,G1).

Ancak Lozan Antlaşması'nın 13. maddesindeki Anadolu kıyılarına yakın olan adaların silahtan arınmış olması hükmüne paralel olarak Yunanistan'ın Oniki Ada'da da askerî üsler kuramayacağı ve yığınaklar yapamayacağı kayda bağlanmıştır.

Anılan **Madde**'de sözü edilen askerden arındırılmanın kapsamı ise antlaşmanın **XIII. Ekinin D Maddesi**'nde yapılan tanıma göre aynen şöyledir: “İşbu antlaşma amacıyla askerden arındırma ve askerden arındırılmış terimleri ile ülke üzerindeki ve ilgili karasularındaki bütün deniz, kara ya da hava tesisleri ve istihkâmları ile kara, deniz ya da hava yapay engellerinin silahlarının kara, deniz ya da hava birliklerince üslerin kullanılmasının ya da bu birliklerce sürekli ya da geçici olarak kalmasının her türlü askeri eğitimin ve savaş malzemesi üretiminin yasaklanması biçiminde anlaşılması gerekmektedir. Bu yasaklama sınırlı sayıda içe yönelik görevleri yerine getirecek ve bir tek kişi tarafından taşınabilen ve kullanılabilen silahlarla donatılmış iç güvenlik personeli ile bunlar için gerekli askeri eğitimi içermemektedir. (Pazarıcı, 1992: 23 vd.).

İtalya bu antlaşmayla Oniki Ada'yı Yunanistan'a bırakırken adalardaki Rum nüfusu dikkate almıştı. Daha doğrusu adalardaki Rum nüfusa dayanarak, adalar savaş sonunda İtalya ile yapılan anlaşma ile müttefiklerce Yunanistan'a verilmişti. (Taşkıran, 1996: 89).

1947 yılında Oniki Ada'da 1580 İtalyan ikamet etmekteydi. Bu tarihi takip eden 8 ay içinde 847 İtalyan Toscana adlı buharlı gemisiyle bölgeden ayrılmıştır. Geriye kalan nüfus Yunan makamları için kaygı vericiydi. Ancak Paris Barış Antlaşması'nın onaylanmasından sonra kalanlar vatandaşlık seçmek durumundaydılar. İtalyan vatandaşlığını seçenler ikametgâhını Yunanistan dışına taşımak zorundaydı.

Yunan yönetimi Oniki Ada'da yönetimi ele geçirdikten sonra, İtalyan vatandaşlarının Oniki Ada'yı terk etmesiyle 3 temel sorunla karşılaşmıştır:

1. İtalyan vatandaşlığını tercih edenlerin mal varlıklarının İtalya'ya taşınması.
2. Liretlerin geriye çekilmesi.
3. Mevduatların İtalyan bankalara nakli ve emekli maaşları.

Yunan makamları adalardan ayrılan İtalyanların kendileri ile birlikte tüm eşya ve gereçlerini yanlarına almalarını istemektedir. Çünkü İtalyanlara herhangi bir tazminat ödemesi mümkün değildir. Ayrıca taşınmaz mal varlığı ile ilgili herhangi bir tazminat ödemesi de söz konusu değildir. Bunun için de İtalyanların taşınmaz mallarının adalardaki Rumlar tarafından satın alınmasıyla bir nevi çözüme ulaştırmaya çalışılmıştır. Adalarda tümü de levanten olan 180 Katolik kalmıştır. Bunlar da zaman içinde Helenleşmişlerdir. (Çalahuris, 2000: 196).

1945'ten itibaren adaların durumu Yunanistan lehine sona yaklaşırken, Oniki Ada ve orada yaşayan Türk nüfusu ile ilgilenen Türk kamuoyu, ada Yunanistan'ın elindeyken onunla fazla ilgilenmemiştir. Zira Türk kamuoyu, Oniki Ada Türklüğü'nün durumu ile Kıbrıs meselesinin uyandırdığı merak dolayısıyla tekrar ilgilenmek gereksinimi duymuştur.

Yunanistan, Oniki Ada Türklerini bir hamlede yarıya inmelerini sağlamak için iki etkin yoldan politikasını yürütmüştür. Birincisi, Müslüman din adamlarının tayin edilmesi, Evkaf Meclislerinin seçimlerinin yönetimi ve mali kontrolüne ait bir kanun aracılığıyla onların kontrollerinin sağlanmasıdır. (**Vatan**, 14 Nisan 1955). İkincisi, herhangi bir kanuna dayanmadan Türklere ait vakıf mallarının gasp edilmesi, mescidlerin ele geçirilerek Hristiyan dini tapınağı hâline getirilmesidir.

Müslüman din adamlarının tayin edilmesi konusunda Rodos Müftüsü Süleyman Kaşlıoğlu'yla ilgili bir belgede şu bilgilere rastlanmıştır. 20 Mayıs 1947 tarihli Rodos Başkonsolosluğu'ndan yazılan bir yazıda Yunan idaresinin Rodos Müftülüğü'nün öteden beri işgal Hükümetleri tarafından verilmekte olan aylığının kesilmesiyle ilgilidir. Rodos Müftüsü Süleyman Kaşlıoğlu'nun elde tutulmasının bir zaruret olduğunu ve Oniki Ada Türklerinin mukadderatı bakımından önemli olduğunun vurgulandığı bu yazıda Rodos Müftüsünün tahsisatının, tarafımızdan verilmesinin çok faydalı olacağı belirtilmiştir. Bu yazıya istinaden o günün Dışişleri Bakanı Hasan Saka Başbakanlığa bu doğrultuda (10 Haziran 1947 tarihli) bir yazı göndermiştir. (**BCA**, [030.10.256.725.23] 433.602). Aynı müftünün Yunan idaresi ile anlaştığı yolunda haberlere de rastlamak mümkündür. Müftünün yaptığı açıklamalar Türkler arasında geniş teessür yaratmıştır. Lefkoşe'de çıkan Rumca gazete "Kipriaki"nin yazdığı bir habere göre, müftünün mahalli Hükümet tarafından tayin edilmiş olduğu ve temsil yetkisinin de bulunmadığı belirtilmiştir. (**Vatan**, 9 Ekim 1954). Müftünün yaptığı açıklamalar sonucunda Türklerin müftüyü boykot ettiği ve vaazına gitmediği yolunda haberler de vardır. (**Vatan**, 22 Kasım 1954). Aynı günlerde İzmir eski milletvekillerinden Dr. Kamuran'ın Oniki Ada'daki Türklere Yunan idaresinin iyi muamele ettiğine dair verdiği beyanat da aynı üzüntüyle karşılanmıştır. (**Vatan**, 9 Ekim 1954).

Kıbrıs konusunun gündemde olduğu günlerde Rodos Müftüsü Kaşlıoğlu'nun Kıbrıs'ın Yunanlılara bırakılmasına dair verdiği vaazlar, adadaki Türkler arasında hoş karşılanmamıştır. Ayrıca Türk Konsolosunu adadaki Müslümanlarla

Ortodoksların aralarını açmakla itham eden Rodos Müftüsü, camilerde vaazlar vererek olumsuz propaganda yapmaktaydı. Vaazlarında “1935 senesinde Türkler Hatay meselesini ortaya attıkları zaman Yunanlılar Türklerin safında yer almıştı. Türkiye bu vilayete kan dökmeden sahip olmuştu. Türkler bunu unutmamalıdır.” şeklinde yorumlarda bulunmaktaydı. Bütün bu olaylar yüzünden Rodos Müftüsü’nün Türk Konsolosluğu ile arası açılmıştır. (**Cumhuriyet**, 6 Eylül 1955). Bu arada Rodos Adası’nda Kıbrıs’ın ilhakını isteyen Rumlar, Türk Konsolosluğu üzerine yürümek istemişlerdi. (**Cumhuriyet**, 6 Eylül 1955; Tan, 10 Nisan 1955). Yunan Kralı 1957 yılına girerken verdiği yeni yıl mesajında, Kıbrıs’ın Yunanistan’la birleşmesinden Türkiye’ye zarar gelmeyeceğini iddia etmiş, Oniki Ada’nın Yunanistan’la birleşmesinin Türk-Yunan ilişkilerini bozmadığını ve adalardaki Türk azınlığa da bir şey olmadığını vurgulamıştır. (**Cumhuriyet**, 25 Ocak 1957).

1947 yılı başlarında Türkiye’ye iltica eden Türklerden edinilen bilgiye göre, Rodos’ta sefaletin arttığı ve bütün iş sahaları kapalı olduğundan geçimin zor olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden de Rodos’taki Türkler anavatana gelmek arzusunda dırlar. (**Son Telgraf**, 10 Ocak 1947). Ayrıca Rodos Adası’ndaki Türklerin eğitim durumunun gerilemiş olduğu ve okullarda yetişmiş öğretmen olmadığını görüyoruz. (**BCA**, [030.10.236.613.25] 424.698). Türk okullarındaki öğretmenlere Yunan idaresi tahsisat ayırmadığı için, ada halkının bu masrafları karşılamak için alacağı tedbirler ancak birkaç ay sonra gerçekleşebileceği için bu durumun doğuracağı mahzurları engelleyebilmek açısından gerekli tahsisatın verilmesi Türkiye’den talep edilmiştir. (**BCA**, (030.10.256.725.22) 433.601). Türk okullarındaki Türk öğretmenler, aylık bakımından Yunanlı öğretmenlere göre mağdur durumdadırlar. Haksızlığın kısmen giderileceği yolundaki düşünce üzerine Türk öğretmenlerden bazıları Rodos ve Oniki Ada Valisi’ne teşekkür için gitmişlerdir. Fakat gazeteler, bu ziyaret sebebini tahrif ederek, öğretmenlerin Yunanistan’ın Kıbrıs’ı ilhakı siyasetini destekledikleri ve Yunan idaresinden memnurluk duydukları şeklinde yazmışlardır. Türk öğretmenler gazetelere mektuplar yollayarak haberleri yalanlamışlardır. (**Vatan**, 7 Ekim 1954). Ayrıca Rodos Türk Okulları Müdürü Ali Rıza İdrisoğlu Başkonsolosluğumuza müracaat ederek, Türk Okullarındaki öğrencilere dağıtılmak üzere kitap istemiştir. (**BCA**, [030.10.239.613.23] 424.696).

Yunanlılar, Rodos’taki ilk hâkimiyet yıllarında Türklerin kalabalık bir semtinde bulunan Piyale mescidini ve onu takiben Kadı mescidini kilise hâline getirmişlerdir. Bunun yanı sıra Türk Evkaf İdaresi üzerine devamlı baskı yapılarak, bazı mescidlerin Yunanlılara devredilmesi istenmiştir. 1952 yılında içinde cami ve mescid gibi eserlerin bulunduğu 17 kadar Türk eserinin başka bir emlak ile mübadele edilmek şartı ile adadaki Rum idaresine devri konusunda, Türk halkı büyük baskı altında bulundurulmuştur. Fakat Türk temsilcilerinin karşı koyması bu girişimi suya düşürdü. 1956 yılında Sıkıntı Mescid’i kilise hâline getirilmiş,

fakat Türk Evkaf İdaresi'nin bu kanunsuz ve haksız girişimi şikâyet etmesi üzerine Türkiye Hükûmeti de cereyan eden bu olayı Atina nezdinde protesto etmiştir. Böylece bu hareketin önü alınmıştır. Ancak, Yunan Hükûmeti başarıya ulaşmak arzusunda olduğu için bu konuda, yani tarihi binalara ait kanunun (1932) tefsirinden faydalanmaya teşebbüs etti. Buna göre 1830 yılından önce yapılmış ve hâlen içinde ibadet edilmeyen mescidlerin, son zamanlarda artmakta olan turist akını karşısında Rodos Arkeoloji Müdürlüğü emrine verilmesi tasarlandı. İşte bu kanuna dayanarak yapılan genelge ile birkaç mescidin anahtarı Evkaf İdaresi'nden alınarak, Rodos Arkeoloji Müdüriyeti'ne verilmişti. Fakat Rum idaresi her zaman olduğu gibi bunda da dayandığı kanun hükümlerine aykırı olarak bu mescidleri kilise hâline getirdi. Böylece 1945-1960 yılları arasında 5 mescid kilise yapılmıştır. İstanköy Adası'nda bulunan Cezayirli Hasan Paşa Camii'nin minaresi eğri olduğu iddiası ile yıktırılmış, Ada'daki Türk cemaatinin burayı tamir ettirmek için müracaatlarına da izin verilmemişti.

Türklerin ellerinde bulunan toprakların gasp edilmesi de, ayrı bir baskı aracı olmuştur. Bu şekilde hem davacı hem de hâkim rolü oynayarak, Türklerin ellerinden her ne şekilde olursa olsun topraklarını almaya başlamışlardı. 1952'de yürürlüğe konan toprak reformuna ait kanun ile Türklerin ellerinde olan ve işlenmeyen 250, işletilen 5.500 dönümden fazla toprak gasp edilerek Rum çiftçilere dağıtılmıştır. (Vatan, 3 Mart 1954). Bunların bedellerinin sahiplerine ödenmemiş olması da dikkati çekmektedir. Türklerin ellerinden alınan topraklara çok düşük bir bedel takdir edilmiş olup bunun da 1/3'ünün ödeneceği, ayrıca % 10 kadar da indirim yapılacağı, paranın ise 20 yıl hazine bonoları ile karşılanacağı anlaşılmaktadır. Yunanistan turizm işlerini teşvik için çıkarılmış olan 1939 tarihli istimlâk kanununda 1959 yılında bir değişiklik yapmıştı. Bu değişiklik Türklerin aleyhine kullanılmıştır. Bu kanuna göre, turistik tesis yapacak kişiler, önce kamu topraklarını, yoksa özel kişilerin topraklarını kendi adlarına tescil edebileceklerdi. İşte buna dayanarak, otel, gazino gibi turistik tesisler yapacağını bildiren kişiler, Türk topraklarına el atarak bundan azami şekilde yararlanmışlardır. Bu hususta cereyan eden işlem, önce arazinin kiralanması, sonra da kamulaştırılmasıydı. Bunlar yapılırken çok büyük haksızlıklar olmuş ve toprağı olan Türkler üzerinde baskı yapılmıştır. Bütün bunlara ek olarak, özellikle din adamları tarafından yöneltilen Türklerin işe alınmaması, onlarla alışveriş yapılmaması propagandası güdülen gayeyi açıkça ortaya koymaktadır. Ada Türklerini her türlü baskı kullanarak göç etmeye zorlayan ve bunda kısmen de başarı kazanan Yunan Hükûmeti, kendi vatandaşlarının Türkiye'de sahip oldukları ve yıllardan beri istifade ettikleri ticaret ve ikamet sözleşmesinin bozulmuş olmasından dolayı kırılgan ve şikâyetçi bir tavır takınmaktadır. Hâlbuki, idaresi altındaki adaları ziyaret eden Türk'e tanınmış olan 91 gün ikamet süresi dolar dolmaz adayı terk etmeleri arzu edilmektedir. (Orhonlu, 1964: 32-33).

Türklerin elindeki arazilere bu işlemleri yapan Yunanistan, İstanköy'deki İngiliz askeri mezarlığının nakledilmesini bir nota ile Londra'dan istemiş ve bu arazinin

bina inşaatında kullanılacağını bildirmiştir. Bu istek üzerine İngiliz Hükûmeti bu askeri mezarlığı Rodos Adası'na nakletmeye karar vermişti. Bu mezarlık II. Dünya Savaşı sırasında ölen 65 İngiliz askerinin mezarlığıdır. (**Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1957).

Oniki Ada'nın ekonomik durumu günümüzde turizme bağlıdır. Başta Rodos olmak üzere bütün Adalara yüzlerce lüks otel yapılmıştır. Rodos'ta 350 lüks otel bulunur ve 1994'te Rodos'a 1.020.000 turist gelmiştir. Rodos ile Marmaris arasında her gün bir Türk teknesi çalışır. 3 ile 4 tane de Yunan teknesi günübirliğine yabancı turist taşır. Rodos'taki Türklere, arsa sahibi oldukları halde otel inşa hakkı verilmemiştir. Bu yüzden de buradaki Türkler otellerde görev alarak veya değişik meslekler yaparak yaşamlarını sürdürürler. Türklerin maddi durumları iyidir. Aralarında milyarderler yoktur ama fakiri de pek yoktur. Hepsinin sosyal ihtiyaçları (sağlık ve sosyal güvenlik) garanti altına alınmıştır. Ancak Türk okulları kapatıldığı için 20 yıldan beri sadece Yunanca eğitim yapılır ve bu nedenden ötürü yeni yetişen neslin Türkçesi çok zayıftır.

Günümüzde İstanköy Adası'nda 900 Türk nüfusu vardır. Bunların tamamı İstanköy'ün Germe köyünde yaşamaktadırlar. Bunların toprakları ellerinden alınmak istenmektedir. İstanköy'de yaşayan Türkler devlet memuriyetine ve üst düzey görevlere Yunanlı yetkililerce getirilmemektedirler. Yukarıda izah ettiğimiz gibi, Osmanlılar kendi yönetimleri sırasında adalarda bir asimilasyon politikası izlemedikleri halde, Yunanlılar, Türkleri adalardan göç etmeye zorlamışlardır. Bu göçe zorlama politikasına direnen Türkler ise, bir köyde toplanarak hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Çoğunluğunun geçim kaynağı tarımdır. Çok az bir kısmı ise turizmle uğraşmaktadır. Eskiden daha çok rağbet gören ve gelir getiren marangozluk, demircilik gibi işlerle meşgul olanlar çok azalmıştır. Türklerin toplu bulunduğu Germe köyünde Türkçe eğitim veren okul yoktur. 1971 yılından beri de okullarda Türkçe eğitim yasaktır. Bu yüzden Türkler çocuklarını eğitim için Türkiye'ye göndermektedirler. Türkiye'de okuyanlar da Rumlar tarafından rahat bırakılmadıkları için tekrar adaya dönmek istememektedirler. Bu durum sonucunda Ada'daki Türk nüfusunun sayısında gittikçe azalma görülmektedir. (Taşkiran, 1996: 106 vd).

Ada'nın önemli yerleşim merkezleri, İstanköy şehri ve Antimakya, Kefalos ve Kardamena kasabaları ile Germe, Pili, Zibari, Asfendiyu, Nastikari, Tingaci, Marmari, Komello, Lagudi ve Asomata köyleridir. İstanköy şehri, adanın en önemli yerleşim yeri ve ekonomik merkezidir.

İstanköy Adası, Doğu Ege Adalarının genel görünüşüne bağlı olarak doğal kaynaklar ve yeraltı zenginlikleri yönünden fakir bir durumdadır. Bu adanın halkı, genellikle denize ve toprağa bağlı faaliyetler içerisinde. Turizm ve tarım, en önemli iş gücünü oluşturmaktadır. Ancak arazinin küçüklüğü, ulaşımındaki sıkıntılar ve pazarlama güçlükleriyle tarım üretimi dar bir çerçeve içerisinde kalmıştır.

Nüfusun % 70'i turizm sektöründe, geriye kalan % 30'u ise tarım, hayvancılık ve sanayide çalışmaktadır. İstanköy Adası, besin maddesi dışındaki tarım ve hayvancılık ürünleri ile sanayi açısından kendi kendine yeterli durumda değildir. Tahıl, et, sebze ve meyve açısından yetersiz olduğu için, bu besin maddeleri Yunan adalarından getirildiği gibi, resmi veya kaçak olarak Türkiye'den de getirilmektedir. Bu yüzden de İstanköy halkının bir kısmının çıkarı Türkiye ile yakınlaşmaktadır. (Harp Akademileri Komutanlığı, 1995: 22) Resmi olarak Türkiye'den besin maddesi gönderilmesi ile ilgili 1946 yılında alınan bir karar görmekteyiz. Oniki Ada'ya sadece Muğla ili mahsulü olmak şartıyla yaş sebze ve meyve, taze balık ve öldürülmüş yabancı domuzların gönderilmesine karar verilmiştir. (BCA, [030.18.01.118.108.17] Karar).

İtalyanların İstanköy'de yaptıkları sulama tesisleri, günümüzde tarım hayatında önemli bir değişiklik yaratmadığını göstermiştir. Bu tesislerin tarım ekonomisine sadece Rodos ve İstanköy'de, kısmen Atina çevresini besleyen turfanda sebzeciliği eklediği görülmektedir. Ancak bu yeni faaliyet dalı, büyük bir ekonomik değer taşımaz. Ayrıca adalardaki zeytin, meyve ağaçları ve bağların, sınırlı tarım alanlarında geniş sahaları işgal etmiş olmasına bakarak bunların adalar halkını rahatlıkla besleyebileceği düşüncesine kapılmak hatalıdır. (Erinç, 1988: 59)

Ada'da balıkçılık önemli bir yer tutmakla beraber, son yıllarda önemini kaybetmiştir. Türkiye'den balık ithal edilmesi, bu durumu daha açık olarak ortaya koymaktadır. Ada'da sünger avcılığı da yapılmaktadır.

Turizm ise ada halkı için önemli bir sektördür. Ada'da turizm mevsimi Mart ayı sonlarında başlamakta, Kasım ayı sonlarına kadar devam etmektedir. Adaya turist olarak daha çok Kuzey Avrupa ülkeleri ilgi göstermektedir. İstanköy Adası'nın turistik yatak kapasitesi, otel ve pansiyonlar dâhil 20.000 dolayındadır. Son yıllarda, ada da turistik yatırımlara ağırlık verildiği görülmektedir. Adanın ticareti ise, turizme yönelik hediyelik eşya üzerine kuruludur. Adada sıcak su banyoları da bulunmaktadır.

İstanköy Adası'nda, Latra Dağı'nın eteklerinde maden ocakları bulunur. Burada çıkarılan madenler Yunanistan'a gönderilmektedir.

İstanköy Adası'nda gerçek anlamda bir sanayiden söz etmek mümkün değildir. Daha çok küçük tezgâhlar ve el sanatları ile uğraşan küçük iş yerleri bulunmaktadır. İstanköy şehrinde şarap fabrikası, Kardamena'da kiremit ve tuğla, salça, konfeksiyon fabrikası ile el sanatları ile ilgili birkaç atölye ve birkaç zeytinyağı imalathanesi bulunmaktadır. (Harp Akademileri Komutanlığı, 1995: 22-23).

Ada'nın 1961 sayımına göre nüfusu 21.169'dur. Bunun 1400'ü Türk'tü. Türkler daha çok İstanköy, Germe ve Pili'de toplu olarak oturmaktaydılar. (Taşkiran, 1996: 24). Bir arada olduklarından dolayı birbirlerine son derece bağlı bulunmaktaydılar. 1988 sayımına göre ise, Ada'nın nüfusu 25.000 civarındadır. Diğer Doğu Ege

adalarında olduğu gibi burada da nüfusta azalma olmuş ise de, 1971-1981 yılları arasında % 19.9'luk bir artış gözlenmiştir. Ada halkının nüfusunu yaş olarak incelediğimizde, 1988 nüfus sayımına göre; yaşlı nüfus, genç ve orta yaşlı nüfusa oranla daha yoğundur.

İstanköy Adası'na eğitim yönünden baktığımızda, Doğu Ege adalarına ve Yunanistan'a göre genelin oldukça altında kalmıştır. Bu adada 1 teknik lise ve klasik lise ile 4 ortaokul ve 15 civarında ilkokul bulunmaktadır. İstanköy'deki, Türk okullarının kapatılması buradaki Türkleri zor duruma sokmuştur.

Ada'daki sağlık tesisleri, kapasiteleri açısından ihtiyacı karşılayamamaktadır. Adadaki yollar nitelik açısından iyidir. Ada'da bir liman ve bir hava alanı bulunmaktadır. (Harp Akademileri Komutanlığı, 1995; 23-24).

İstanköy Adası, Anadolu'ya saldırıya niyetli bir devlet için yakın üs görevi görebilecek niteliktedir. (Genel Kurmay Başkanlığı, 1965: 11).

Rodos'ta Türk nüfusu daha fazladır ve maddi durumları iyidir. Rodos Adası'nda bir eski şehir, bir yeni şehir (Maraş) olarak ve şehirden başka 44 tane de köy vardır. Bugün şehri çevreleyen Rodos kalesi 1309 yılında şövalyeler tarafından yapılmış ve Osmanlılar tarafından bakım ve restorasyonu temin edilmiştir. Hâlen bu kale içinde ortalama 5.000 kişi oturmaktadır. Rodos Adası'nın nüfusu 89.000, şehrin nüfusu ise 46.000 kişidir. 1945 yılında Rodos'ta yaklaşık 11.000 Türk var iken, bu sayı 1950 yılında 5.600'e düşmüş ve bugün de 2.000 kişilik kadar bir Türk azınlığı kalmıştır. Rodos Türklerinin çoğu İzmir ve çevresine göç etmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, adaların ekonomik durumu her dönemde tamamen Anadolu'ya bağlı kalmıştır. Bu adalar coğrafi bakımdan incelenince her adanın şehri, Anadolu'ya en yakın noktasına hatta tam karşısına kurulmuştur. Rodos Adası'nın şehri tam Marmaris'in karşısında, İstanköy'ün şehri tam Bodrum'un karşısında, Sömbeki Adası'nın şehri tam Datça'nın karşısında vb. Hatta diğer Sakız ve Midilli Adalarında da durum aynıdır. İdari bakımından Oniki Ada bir vilayettir ve merkezi Rodos'ta bulunan bir vali tarafından yönetilir. Diğer adalarda ise kaymakamlar bulunur. (**Vatan**, 16 Nisan 1955).

Rodos Adası ekonomik yönden kendi kendine yeterli sayılabilir. Balıkçılık, süngercilik ve turizm ileri düzeydedir. Adada küçük endüstri ve el sanatları ile ilgili işyerleri bulunmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu çanak, çömlek yapıcılığından, çiniciliğe kadar giden seramik kollarına aittir. Deri, plastik, basit kimya sanayi, makine tamir gibi iş yerleri de mevcuttur. (Taşkiran, 1996: 106 vd).

Tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahip olan Rodos, zaman zaman tarımsal sorunlarla karşı karşıya gelmektedir. Bunun nedeni ise, tarım alanında çalışan ekonomik aktif nüfusun daha kârlı olan turizm sektörüne kaymakta oluşudur. Halkın geçim kaynağının en önemli bölümü turizme dayalıdır. Bunun yanında hediyelik eşya üretimi diğer önemli bir gelir kaynağıdır.

Rodos Adası'nda 63.000 hektar civarında ormanlık alan bulunmaktadır. Adada yıllık ortalama 20.000 ton kereste ve 200 ton odun kömürü elde edilmektedir. Adada iki tane elektrik santrali olup Ada'nın tüm elektrik ihtiyacını karşılamaktadır. Adada ayrıca 6 şarap fabrikası ile 2 dokuma atölyesi bulunmaktadır.

Ada'da, Yunanistan'ın Ege Üniversitesi'ne bağlı olarak Pedagoji ve Turizm Yüksek Okulları'nda ve ayrıca Eczacılık Fakültesi'nde de eğitim yapılmaktadır. Ayrıca adada lise seviyesinde eğitim yapan Deniz Ticaret Okulu vardır. Rodos şehrinde bir de hastane bulunmaktadır.

Rodos, günümüzde Atina bölgesinden sonra Yunanistan'ın ikinci büyük turizm merkezidir. Uluslararası turizmin II. Dünya Savaşı'ndan sonra gösterdiği gelişmelerden yararlanan Yunanistan, son 25 yıl içerisinde özellikle Rodos'ta sistemli bir şekilde geniş yatırımlara girilerek uluslararası standartlarda turizm tesisleri kurmuştur. Adada halen toplam 65.000 yatak kapasiteli 222 turistik otel bulunmaktadır.

Yol açısından bakıldığında; adanın etrafını asfalt bir yol dolaşır. Pire, İtalya, İskenderiye ve Oniki Ada'nın diğer adaları ile düzenli deniz ulaşımı bulunur. Pire ve Brindizi ile düzenli hava seferleri yapılmaktadır.

1988 yılı itibarıyla adanın nüfusunun yaklaşık 95.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Turizm mevsiminin uzun olması, Rodos'un nüfusunu artırıcı önemli bir etkidir. Bu nedenle, Rodos'un nüfusu yılda 2 ay hariç, 200.000 civarında seyretmektedir. (Harp Akademileri Komutanlığı, 1995: 24-25).

Ada'da 2000-2500 civarında Türk asıllı insan yaşamaktadır. Türkler daha çok Rodos şehrinin Türk semtinde Kandilli, Uzgur ve Mangalli köylerinde topluca oturmaktadırlar.

Ada'nın büyüklüğü, Rodos limanının kolaylıkları ve mevcut üç havaalanı, Türkiye'yi istilaya niyetli saldırgan bir devlete, adada Türkiye'ye karşı çok büyük bir üs kurma, Türkiye'yi güneybatıdan ve çok yakınından tehdit etme olanağını verir. Diğer yandan Rodos Türklerde iken Güneybatı Anadolu emniyete alınabiliyor, bölgeden geçen deniz ve havayolları Türkiye tarafından kontrol edilebiliyordu. Herhangi bir saldırının Kıbrıs'a ve Güney Anadolu'ya el atması zorlaşıyordu. (Taşkıran, 1996: 15).

Yunan hâkimiyetindeyken Meis Adası'nda bakımsızlık ve alakasızlığın hüküm sürdüğünü söyleyebiliriz. Adaya 15 günde bir defa uğrayan Yunan vapurları buraya olan seferlerini tatil ettiklerinden ada halkı işsiz kalmıştır. Geçimin güçleşmesi yüzünden ıstırap çeken halkın % 75'i başka yerlere göç etmek zorunda kalmıştır. (Vatan, 17 Eylül 1954). Bu durum sadece Meis Adası için geçerli olmayıp diğer adalar için de geçerlidir. Yunanlılar savaş içinde çok sıkıntı çekmiş, bu adaları aldıktan sonra, Ada halkına asgari de olsa geçim imkânı sağlayamamıştır. Birer kaya parçasından ibaret diğer adalardaki Rum halkı önce Rodos ve

İstanköy adalarına, buralardan da Amerika ve Afrika'ya göç etmekteydiler. Ticaretin durması, pahalılık ve ekonomik darlık yüzünden Rum halkı da kendi Hükümetlerinden şiddetli memnuniyetsizlik içindeydi. (**Vatan**, 7 Ekim 1954) Oniki Ada'da incelemelerde bulunan Yunan Muhaceret Komisyonu, 1.500 kadar çiftçinin Avustralya'ya gideceğini tespit etmişti. (**Cumhuriyet**, 3 Haziran 1955). Bu arada 1955 yılında Seyhan Mebusu Sinan Tekelioğlu, Oniki Ada'daki Türklere zalimce muamele edildiğini ve buralardaki Türklerin sık sık Türkiye'ye kaçtıklarını fakat Yunanistan'la aramızda mevcut protokol gereğince bu mültecilerin tekrar iade edilmelerini tenkit eder. Dâhiliye Vekili Dr. Namık Gedik, bu durumu bir formüle bağlamak için Yunanistan'la temas içinde olduklarını belirtir. (**Milliyet**, 24 Şubat 1955). 1950'li yıllarda Meis Adası'nda 200 kadar nüfus yaşamaktaydı. Ada'daki halk hayatlarını kazanmak için gizli gizli sahillerimize çıkmakta hayvan ve yiyecek kaçırmaktadırlar. (**Vatan**, 17 Eylül 1954). Oniki Ada'da açlık derecesine varan şiddetli bir gıda darlığı hüküm sürmekte olduğu ve bu durumun Atina'da çıkan **Le Messager d'Athenes** gazetesinin 19 Ocak 1955 tarihinde yaptığı bir haberle Yunan makamlarının da bu durumu doğru olarak kabul ettiğini görmekteyiz. Adalarda et namına hiçbir şey kalmamıştır. Kasaplarda, arada sırada, yalnız domuz eti satılmaktaydı. Bu satışın da yapılan hücumlardan dolayı polis nezaretinde yapılması mümkün olabilmekteydi. Domuz eti yiyemeyen Türklerin durumunun daha da kötü olduğu tahmin edilmekteydi. (**Vatan**, 25 Ocak 1955). Özellikle küçük adalarda durum daha da vahimdir. (**Vatan**, 3 Mart 1955). Meis Adası birkaççlık merkezi hâline gelmiştir. (**Vatan**, 25 Ekim 1954). Meydana gelen bu kaçakçılık olaylarından en çok Kaş ve Antalya etkilenmiştir. Antalya'ya süratli bir gümrük motorunun verilmemiş olması, Yunanlıların sahillerimizde kaçakçılık yapmasına fırsat vermiştir. (**Cumhuriyet**, 16 Ocak 1955).

KAYNAKÇA

1. Makale

Orhonlu, C, (1964), "Oniki Ada'da Türk Eserleri ve Türk Nüfusu", **Türk Kültürü**, Sayı: 24, 29-34.

Orhonlu, C, (1988), "Yunanistan Türkleri", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 36, 61-63.

Turan, Ş, (1965), "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı", **Belleten**, C. XXIX, Sayı: 113, 77-119.

2. Kitap

Çalahuris, K. F., (2000), **H OIKONOMIKH POLITIKH THS ITALIAS STA DWDEKANHSA** (İtalyanların Oniki Ada'da Uyguladığı Ekonomi Politikası). Atina.

Erinç, S.-Yücel, T., (1988), **Ege Denizi Türkiye ile Komşu Ege Adaları**. Ankara.

Genel Kurmay Başkanlığı, (1965), **Ege Adaları Etüdü**, Ankara.

Harp Akademileri Komutanlığı, (1995), **Ege Denizi ve Ege Adaları**. İstanbul.

Örenç, A. F., (2001), **Yakın Dönem Tarihimizde Rodos Adası**. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilimi, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Pazarcı, H., (1992), **Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü**. Turhan Kitabevi, Ankara.

Taşkıran, C, (1996), **Oniki Ada'nın Dünü ve Bugünü**. Ankara.

Tevfik, İ., (1932), **Oniki Ada Matbuatı**. Hariciye Vekâleti Matbaası.

Uçarol, R.,(1985), **Siyasi Tarih**. İstanbul.

3. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri

BCA, (030.10.101.653.50) 89B.50.

BCA, (030.10.238.605.23) 424.386.

BCA, (030.10.237.602.2) 424.252.

BCA, (030.10.237.604.20) 424.345.

BCA, (030.10.238.605.12) 424.375.

BCA, (030.10.236.597.4) 424.144.

BCA, (030.10. 234. 576.25) 422.27.

BCA, (030.10.288.605.14) 424.377.

BCA, (030.10.267.800.5) 439.92

BCA, 030.10.237.599.16) 424.196.

BCA, (030.18.01.02.31.65.18) Kararname.

BCA, (030.10.237.601.29) 424.246.

BCA, (030.10.237.604.23) 424.348.

BCA, (030.10.235.606.6) 424.405.

BCA, (030.10.256.725.23) 433.602.

BCA, 030.10.236.613.25) 424.698.

BCA, (030.10.256.725.22) 433.601.

BCA, (030.10.239.613.23) 424.696.

BCA, (030.18.01.118.108.17) Karar.

4. Gazeteler

Cumhuriyet, 29 Mart 1929.

Cumhuriyet, 3 Haziran 1955.

Cumhuriyet, 6 Eylül 1955.

Cumhuriyet, 16 Ocak 1955.

Cumhuriyet, 25 Ocak 1957.

Cumhuriyet, 25 Ocak 1957.

İkdam, 20 Mayıs 1929.

İkdam, 2 Teşrinievvel 1929.

İkdam, 31 Mart 1929.

Milliyet, 31 Mart 1929.

Milliyet, 24 Şubat 1955.

Son Telgraf, 10 Ocak 1947.

Tan, 10 Nisan 1955.

Vatan, 17 Eylül 1954.

Vatan, 7 Ekim 1954.

Vatan, 9 Ekim 1954.

Vatan, 25 Ekim 1954.

Vatan, 3 Mart 1954.

Vatan, 25 Ocak 1955.

Vatan, 3 Mart 1955.

Vatan, 14 Nisan 1955.

Vatan, 16 Nisan 1955.

Vatan, 22 Kasım 1954.

